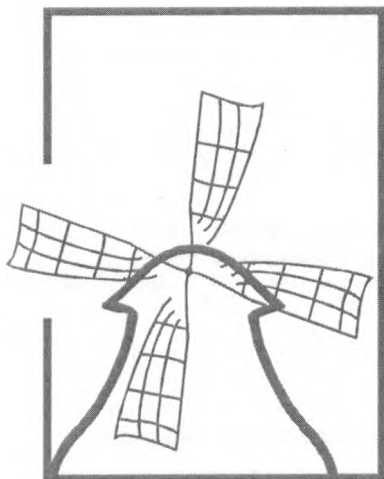

Вітакультурний

МЛН

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Заснований у 2005 році

Виходить двічі на рік

2014. – Модуль 16

Методологічний альманах, у якому повноформатно висвітлюється вітакультурне життя наукової школи професора Анатолія Фурмана та моделюється його психодуховна аура у своїй центральній ланці – проблемно-модульній мислєдіяльності

Не квапся своїми устами,
і серце твоє нехай
не поспішає
казати слова перед Божим
лицем

(Біблія /
Пер. проф. Івана Огієнка. –
УБТ, 2002. –
Книга Єклезіястова :
9.10. – С. 751)

Методологічний альманах “ВІТАКУЛЬТУРНИЙ МЛИН”

Засновник:

ГО «Інтелектуальний штаб громадянського суспільства»
(Рекомендовано до видання координаційною радою, протокол №1 від 24.05.2014)

Видавець:

НДІ методології та економіки вищої освіти
Тернопільського національного економічного університету
(Рекомендовано до видання науково-координаційною радою, протокол №1 від 27.02.2014)

Адреса редакції:

пошта: 46004, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 1, к. 4
телефон: +38-097-442-75-95
Інтернет: pstm.ucoz.ua
e-mail: prfurman@yandex.ua, anatolly_furman@yahoo.com

Науковий консультант-редактор: Анатолій В. ФУРМАН, д. психол. н., проф.

Випусковий редактор: Юрій МОСКАЛЬ

Заступники редактора: Ірина РЕВАСЕВИЧ, к. психол. н.
Галина ГІРНЯК, к. психол. н.

Редакційна колегія: Ярослава БУГЕРНО, к. психол. н.
Андрій ГІРНЯК, к. психол. н., доц.
Надія ГНАСЕВИЧ, к. філос. н., доц.
Вадим КОМІССАРОВ, к. пед. н.
Ян КОСТІН, к. пед. н.
Світлана КУЧЕРЕНКО, к. психол. н.
Юрій ЛУКОВЕНКО
Юлія МЕДИНСЬКА, к. психол. н., доц.
Олена МОРЩАКОВА, к. філос. н., доц.
Тетяна НАДВИНИЧНА, к. психол. н., доц.
Лілія РЕБУХА, к. психол. н., доц.
Володимир САБАДУХА, к. філос. н., доц.
Анатолій А. ФУРМАН, к. психол. н., доц.
Оксана ФУРМАН, к. психол. н., доц. с.н.с.
Ольга ШАЮК, к. психол. н.

Copyright © ГО «Інтелектуальний штаб громадянського суспільства», 2014
Copyright © НДІ методології та економіки вищої освіти ТНЕУ, 2014
Copyright © Редакція журналу “Психологія і суспільство” (макет), 2014

Здано до набору 10.02.2013. Підписано до друку 25.05.2014. Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк лазерний.
Ум. друк. арн. 7,0. Обл.-вид. арн. 7,2. Наклад 300 прим. Друк – “ПКЦ Вестор” (м. Тернопіль, вул. Львівська, 12/2)

ЗМІСТ

<i>Анатолій В. ФУРМАН</i> Методологічне обґрунтування циклічно-вчинкової типології ігор ..	4
<i>Анатолій В. ФУРМАН, Сергій ШАНДРУК</i> Методологічне обґрунтування організаційно-діяльнісних ігор як інтегральної умови розвитку професійної креативності	15
<i>Анатолій В. ФУРМАН, Андрій ГІРНЯК, Галина ГІРНЯК, Тамара КОЗЛОВА</i> Проектування змісту і структури електронного навчально-книжкового комплексу для учнів початкової школи	29
<i>Надія ГНАСЕВИЧ, Максим СОРОКІВСЬКИЙ</i> Проблема зміни цінностей у глобалізованому суспільстві	40
<i>Ольга ШАЮК</i> Психосутнісна характеристика толерантності в контексті аксіологічного підходу	46
<i>Лілія РЕБУХА, Ольга МИСЬКІВ</i> Психодидактичне проектування інноваційного змісту навчальних дисциплін у ВНЗ	51
<i>Анатолій А. ФУРМАН</i> Професіоналізація соціального працівника: методологічні акценти	57
<i>Тетяна НАДВИНИЧНА</i> Одномірність людського буття Герберта Маркузе в умовах глобалізованого суспільства	63

ПРОБЛЕМА ЗМІНИ ЦІННОСТЕЙ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ*

Надія ГНАСЕВИЧ,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та політології
Національного економічного університету (м. Тернопіль)
Copyright © 2014

Максим СОРОКІВСЬКИЙ,
студент факультету банківського бізнесу
Національного економічного університету (м. Тернопіль)
Copyright © 2014

Друга половина XX століття – початок XXI характеризуються інтенсивністю розвитку глобалізаційних процесів. Фактично формується новий світовий порядок. Процес глобалізації – це всеохоплюючий процес, який покликаний враховувати інтереси людства і тим самим сприяти його єдності. Однак інтерпретації процесу глобалізації та його розуміння є досить суперечливими: від переоцінки значення інтеграції світового співтовариства до акцентування уваги винятково на деструктивних наслідках перебігу цього процесу. На XXI Всесвітньому філософському конгресі у Стамбулі філософське співтовариство оголосило III тисячоліття гуманітарною епохою. І від того, чи зможе не тільки філософська еліта, а й увесь науковий загал повернутися обличчям до світових проблем, залежить майбутнє людства.

Об'єктом дослідження є глобалізаційні процеси та їх вплив на всі сфери суспільного повсякдення, а **предмет** – аксіологічні аспекти впливу цих процесів на умови, чинники і тенденції розвитку сучасного соціуму.

Мета дослідження: соціально-філософський аналіз проблематики цінностей у контексті глобалізаційних процесів сучасності. Його основні завдання такі:

1. Здійснити системний аналіз вітчизняних і зарубіжних концепцій і теорій глобалізації та переосмислити їх вплив на масову суспільну свідомість.

2. Відрефлексувати наявні теоретико-методологічні підходи до визначення змісту понять “глобалізація”, “аксіологія”, “цінності”.

---

* Дослідження здійснене у рамках колективної теми кафедри філософії та політології ТНЕУ “Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації”, затвердженої УкрНПІ на 2010–15 роки (держреєстраційний номер 0110U001444).

3. Спрогнозувати наслідки впливу глобалізаційних тенденцій на розвиток *соціальної аксіології* як специфічної сфери інтелектуального життя суспільства.

Проблематика розвитку глобалізаційних процесів сучасності висвітлюється у працях таких зарубіжних учених, як У. Бек, Г. Паулі, З. Бжезинський, У. Гей, Е. Гідденс, М. Кастельс, Г. Мартін, П. Ратленд, Р. Робертсон, Д. Родрік, К. Уолтц, А. Олсон, Д. Капур, І. Кучурадї, Ань-Цинянь, Х. Ленк, А. Олсон та ін. Серед російських та українських дослідників назвемо А.Чумакова, І. Мазура, В.Кузнецова, О. Панаріна, М. Косолапова, В. Федотову, Ю. Яковця, Є. Андроса, В. Андрущенко, Є. Бистрицького, І. Бойченка, Л.Губерського, В. Кременя, В. Крисаченка, О. Морщаківу та ін.

Тема глобалізації є надзвичайно давньою. Так, у концепції Р. Робертсона розгортання глобалізаційних процесів поділяються на декілька етапів: перший (1400–1750 роки), коли мав місце розкол християнства, були отримані перші знання про планету, започаткований універсальний календар, здійснені географічні відкриття; другий (1750–1875), коли розвивалися дипломатичні зносини між державами, постав інститут громадянства, сформовані нації в Європі; третій (1875–1925), коли встановлені стійкі зв'язки не тільки в економічній сфері, а й політичній та культурній; четвертий (1925–1969), коли загострилася боротьба за політичне та економічне панування, визначилися країни – світові лідери; п'ятий (1969–1992), коли знову запанувала невизначеність [1, с. 43].

Е. Гідденс, зі свого боку, вважав, що процеси глобалізації співпадають з модернізацією і, відповідно, вони розпочалися приблизно у XVI ст. Для того періоду були характерні поширення міжнародних відносин в економічній сфері, а також виникнення глобальної культури.

Проте концепції виникнення і розвитку глобалізаційних процесів не обмежуються вище розглянутими. Так, А.М. Чумаков вважає, що глобалізація розпочалася у XIX ст., що було пов'язано із технічною революцією. Інший російський учений Ю.В. Яковець переконаний, що глобалізація виникла й активно розвивається з другої половини XX як об'єктивно якісний соціальний феномен [2, с. 33]. І справді, друга половина минулого століття ознаменувалася активізацією глобальних тенденцій у суспільстві, що знайшло відображення у розвитку міжнародної торгівлі, актах злиття і поглинання у банківському секторі, внаслідок чого утворилися транснаціональні банки та корпорації. Враховуючи те, що процес глобалізації має всеохватний характер, актуальним постає питання зміни цінностей у такому суспільстві. Оскільки сама ідеологія у своїй сутності означає, що це сукупність взаємопов'язаних ідей, уявлень і переконань, призначених об'єднувати людей заради спільного життя та спільних ідей, то вона повинна пропонувати спільності й загальні цінності.

Грунтовне вивчення проблеми цінностей розпочалося в 30-х роках минулого століття Гордоном Олпортом, а далі М. Рокічем у 70-х. Зокрема,

останній розумів цінність як стійку віру в те, що певний спосіб поведінки, або кінцеві цілі існування особистісно чи соціально важливіші за інші. Систему цінностей він визначає як “стійку організацію вірувань стосовно кращих способів поведінки чи існування певного континуму відносної важливості”. Водночас “стійкі” цінності – це такі, які є близькими й зрозумілими особистості. Причому коли вони є абсолютно стійкими, то індивідуальні й соціальні зміни неможливі; якщо ж вартості абсолютно нестійкі, то безперервність змін особистості і суспільства також унеможливленоється. Отож, за М. Рокочем, цінності – це не якась власність окремих людей; вони спрацьовують на широкому соціальному й культурному рівнях, виступаючи когнітивними репрезентаціями не тільки індивідуальних потреб, а й установлених соціальних вимог; відтак мають соціально-психологічну природу [3, с. 287]. Зважаючи на це, доцільно розрізняти цінності соціальні, економічні, політичні, духовні. Оскільки змінюється суспільне життя, то відповідно змінюються й цінності. Вони формуються з урахуванням потреб та інтересів як окремої особи, так і суспільства загалом. Будучи динамічним утворенням, вони відіграють центральне місце у спонуканні та спрямуванні поведінки, діяльності, учинків. А це означає, що цінності є: а) підставою для соціального судження про особисту чи групову поведінку; б) дієвими засобами щодо поваги, підтримки й захисту людини чи групи, частково дозволяючи особі виправдати свої вірування та дії; в) своєрідним довідковим матеріалом для людини чи групи, на основі якого приймаються рішення стосовно моральних і соціальних проблем (міжособистісних та міжгрупових стосунків); г) принципами поведінки й учинення, тому що скеровують людину на досягнення цілей відповідними засобами; д) показником того, хто розділяє і хто не розділяє вірування людини чи групи, і того, на яку політичну чи релігійну ідеологію громадянин має рівнятися, як ставитися до цінностей і поведінки інших, і чи загалом варто кидати виклик оточенню, або обирати шлях переоцінки цінностей [4, с. 336].

В сучасній філософії питання про *сутність цінностей* постає як специфічна проблема онтології соціокультурного простору. В. Лук'янов виділяє такі аспекти ціннісної проблематики:

1) *історико-антропологічний*, що вирізняється зосередженням уваги на ціннісній антропологізації людського простору життя, на виокремленні людини із світу тварин і взагалі із природного світу: а відтак “цінності забезпечують особу життєвими орієнтирами, визначають найважливіші цілі діяльності і, зрештою, надають повсякденно певного смислу”;

2) *соціолого-культурологічний*, що характеризується вивченням специфічних, унікальних наборів та ієрархічного співвідношення цінностей, властивих культурам різних етносів; на основі відмінності між ієрархіями цінностей та їх значущістю у різних культурах одна і та сама річ чи подія можуть мати різні, і навіть протилежні, вартісні забарвлення, що викликано їх існуванням не як окремих сутностей, а як взаємопов'язаних явищ у рамках

певної системи: “У кожного народу, етносу, соціальної групи та індивіда виникає власна картина світу, крізь призму якої і сприймається реальний світ. Цінності при цьому виявляються засадовою умовою й одночасно результатом формування картини світу... Тому місце і роль цінностей у картині світу неможливо звести до відношення “частина – ціле”: цінності є базовою умовою і в той же час результатом формування картини світу”;

3) *філософсько-культурологічний*, що зреалізовує міждисциплінарний підхід до проблеми цінностей, спираючись на матеріал психології, соціології, культурології, антропології, теорії інформації, семіотики тощо [5, с. 223]. Це визначено тим, що виникнення і динаміка розвитку цінностей відбувається у межах певних соціокультурних систем, тому їх існування не може не спиратися на їхні носії, адже сприйняття цих останніх є процесом розпредметнення наявних цінностей.

Фактично проблематика цінностей постає як проблема їх формування і конкретизації у соціокультурній динаміці. Тому основне місце тут займають питання, пов’язані із дослідженням природи цінностей та їх функціонування у спільному просторі – соціальному та культурному. В зв’язку із цим Г. Ріккерт констатував, що в основі ціннісного відношення лежить особлива значущість, яка через ставлення особи до суб’єкт-об’єктної дійсності розкриває себе двома способами: “Цінності не є дійсністю – ні фізичною, ані психічною. Суть їхня полягає в їх значущості, а не в їхній фактичності. Але цінності пов’язані з дійсністю, і зв’язок цей можна числити... у двох смислових вимірах. Цінність може, по-перше, таким чином приєднуватися до об’єкта, коли останній робиться тим самим благом, і вона може також бути пов’язаною з актом оцінювання. Блага ж і оцінки можуть бути розглянуті з погляду вагомості, пов’язаних з ними цінностей, тобто з тим, коли намагаються встановити, чи заслуговує яке-небудь благо дійсно найменування блага і чи правомірно здійснюється яка-небудь оцінка” [6, с. 95]. Цінність реалізується і як об’єктивне благо, і як суб’єктивна оцінка, однак в основі своїй вона не належить ні до об’єктів, ані до суб’єктів. Значущість, про яку говорить Г. Ріккерт, – це особлива трансцендентальна ідеальна сутність, трансцендентальний смисл, який існує “над” і “до” дійсності. Суб’єкти та об’єкти належать до дійсності, у той час як цінності існують у трансцендентальній сфері, і відношення цих двох вимірів один до одного становить проблему єдності світу [7, с. 460].

Феномен цінностей, безсумнівно, являє собою щось позитивно значуще для людини, її життя і діяльності. Вона сприймає дійсність відповідно до своїх потреб та інтересів, і тому світ об’єктів “відкривається” їй як світ актуальних і потенційних цінностей. Відтак цінності – це будь-які об’єкти (речі, процеси, дії), що мають значення у зв’язку з їх об’єктивними властивостями, а також з їх потенційною вагомістю, а у практичній діяльності – із реальною здатністю відповідати потребам та інтересам людини. Так, до об’єктивних благ-цінностей слушно віднести явища природи, продукти

спеціалізованого матеріального і духовного виробництва, що задовольняють певні людські потреби. Таким є “об’єктне” визначення цінностей.

Водночас феномен цінностей повніше розкривається через такі положення: по-перше, цінність не може бути властива об’єкту самому по собі, який є лише її носієм. Тільки завдяки уявленням людини вартість екстраполюється на весь об’єкт в цілому, стає його значенням і головною умовою його буття “для людини”. Сутнісно цінності мають антропоморфний характер, якщо розуміти під антропоморфізмом інтенціональну проєкцію змістовних аспектів свідомості людини на дійсність, її, так би мовити, ментальне “олюднення”; за словами американського антрополога Р. Крейпо, “антропоморфізм використовує людські якості для пояснення існуючого, інтерпретуючи або діючи стосовно нього, як ніби це сфера людського” [8, с. 323]; по-друге, встановлюючи відповідність об’єктів дійсності інтересам і потребам людини, виражаючи (й “оформляючи”) їх зміст і значення, цінності визначають ставлення людини до дійсності, постаючи тим ініціувальним началом, яке формує систему зв’язків “людина – світ”. Вочевидь маємо ситуацію, коли особа має потребу в чомусь, апіорно надаючи цьому цінність. Виходить, що не лише цінності спричинені потребами, але й формують потреби людини.

За традиційною класифікацією цінності поділяють на матеріальні (вартості у формі речей – одяг, продукти харчування, техніка, храм, картина) і духовні – моральні, релігійні, художні, політичні та ін. Але, крім цінностей, які задовольняють матеріальні і духовні потреби, виділяють психічні і соціальні цінності, які втамовують відповідні потреби. До других належать соціальна захищеність, зайнятість, громадянське суспільство, держава, церква, профспілка, партія тощо; причому їх теж не можна однозначно кваліфікувати як матеріальні чи духовні. Проте на побутовому рівні повністю достатнім є розподіл цінностей на матеріальні і духовні.

Дещо іншою є класифікація цінностей, запропоновано М. Рокічем, котрий поділив їх на два головні види – інструментальні (за способом поведінки) і термінальні (за кінцевими цілями). Перші він розмежував на моральні і компетентності), а термінальні – на особистісні і соціальні. Дана класифікація подана у *табл.*

Філософський аналіз *феномену цінності* показує, що спочатку цінність є смисловою установкою або диспозиція людської свідомості, яка виражає його активність і мотивує людську поведінку та діяльність, визначаючи їх орієнтири, цілі, пріоритети, оцінку та її критерії. М. Каган наголошує, що “філософське розуміння цінності, на відміну від житейського, трактує її не як якийсь предмет, а як значення предмета для людини як суб’єкта. Система таких значень і стає необхідною йому культурною силою, діалектично взаємозалежною і взаємодіючою з його потребами у створених ним предметах й обслуговуючих знаннях” [9, с. 145].

Отже, **висновуємо**, що:

Таблиця

Класифікація цінностей, за концепцією М. Рокіча [3, с. 356]

Інструментальні цінності	Моральні цінності	Цінності, які за умови їх порушення приводять до почуття провини (наприклад, «чесність», «любов» тощо)
	Цінності компетентності	Цінності, які стосуються компетентності (скажімо, «розум», «логічність»)
Термінальні цінності	Цінності особистісних кінцевих цілей	Цінності, що стосуються власних цілей («спасіння», «душевний спокій»)
	Цінності соціальних кінцевих цілей	Цінності, що стосуються цілей співтовариства особи, країни, людства взагалі («братерство», «солідарність»)

а) цінності виникають як суспільно значимі і життєва важливі норми, які регулюють і спрямовують культурний розвиток людини як особистості, упорядковуючи її смисловий світ;

б) цінності сьогодні – це методологічна категорія і водночас онтофеноменологічна даність суспільства;

в) цінності є невід’ємною складовою контексту соціального дослідження, визначають учинки людей та їхню приналежність до тієї чи іншої групи, крім того, ціннісний елемент неможливо зліквідувати із свідомості людини;

г) глобалізаційні процеси сучасності мають надзвичайно важливий вплив на трансформацію ціннісних орієнтирів в об’єднанні громадян для спільних колективних дій на основі базових загальнолюдських вартостей задля збереження існування людства в майбутньому.

1. Гелд Д. Глобалізація/антиглобалізація / Д. Гелд, Е.Мак-Грю. –К., 2004. – 86 с.

2. Левченко С.В. Глобалізм – становлення ідеології сучасності / С.В. Левченко // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2010. – №16. – С. 32–36.

3. Rokeach M. The nature of human values / M. Rokeach. – New York: Free Press, 1976. – 456 p.

4. Романюк Л.В. З історії дослідження цінностей: аналіз цінностей особистості / Л.В. Романюк // Проблеми сучасної психології. – 2011. – Випуск 13. – С. 333–343.

5. Лукьянов В.Г. Изучение проблемы ценностей в современной философии / В.Г. Лукьянов // Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. Материалы международной научной конференции. 18 мая 2001 г. Санкт-Петербург. – СПб: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С. 221–224.

6. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт / пер. с нем.; под. ред. С.И. Гессена. – М.: Республика, 1998. – С. 44–128.

7. Риккерт Г. О понятии философии / Г. Риккерт; пер с нем. А. Юдин. – Киев: Ника-Центр, 1998. – С. 448–483.

8. Crapo R.H. Cultural Anthropology / R.H. Crapo. – McGraw-Hill, 1999. – 205 p.

9. Каган М.С. Философия культуры/ М.С. Каган. – СПб.: Петрополис, 1997. – 205 с.

ПЛАН
науково-дослідницьких робіт,
які виконуватимуться
в межах другої половини робочого дня
професорсько-викладацьким складом
кафедри соціальної роботи ТНЕУ
на 2014 і наступні роки

Назва НДР – *Теоретико-методологічні засади розвитку і формування соціальної толерантності.*

Науковий керівник – *д. психол. н., проф. Фурман А.В.*

Державний реєстраційний номер – *0114U001086.*

Індекс УДК – *141.7.172; 159.923.2.*

Шифр роботи – *СР-60-14“К”.*

Термін виконання – *01.2014–12.2018.*

Напрямок та обсяги фінансування: *2.1 – власні кошти, 50 тис. грн.*

Назва розділів, виконавці –

1. Толерантність як предмет міждисциплінарного теоретизування (Фурман А.В., Гірняк А.Н., Морицакова О.С.).

2. Методологія наукового пізнання соціальної толерантності (Фурман А.В., Фурман О.Є., Шаюк О.Я.).

3. Закономірності розвитку і технологія формування соціальної толерантності

(Ребуха Л.З., Бригадир М.Б., Рудакевич О.М., Шандрюк С.К., Демуш О.Б.).

4. Експериментальна практика формування соціальної толерантності студентів сучасного ВНЗ

(Надвичична Т.Л., Буда Т.Й., Шаюк О.Я., Рибін В.П., Біскуп В.С., Підгурська М.В.).

Очікувані результати – *щорічно серія наукових статей і тез; на завершення теми колективна монографія “Сутність соціальної толерантності” (15,0 друк. аркушів)*